

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2022, s. 8: 19-41

Ehliyet Arızası Olarak Çocukluğun Damân Sorumluluğuna Etkisi
The Effect of Childhood as a Look of Competence on Daman Responsibility

Ahmet Enes AYDOĞDU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Master Student

Zonguldak Bulent Ecevit University Institute of Social Sciences /

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

aydogduahmetenes@gmail.com.

ORCID: 0000-0002-9002-4385

DOI: 10.56720/mevzu.1102667

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 22 Nisan/ April 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September 2022

Atıf / Citation: AYDOĞDU, A.E. (2022). Ehliyet Arızası Olarak Çocukluğun Damân Sorumluluğuna Etkisi. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (Eylül 2022): 19-41

DOI: 10.56720/mevzu.1102667

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web:<http://dergipark.gov.tr/mevzu>|mailto:mevusbd@gmail.com

Copyright ©CC BY-NC-ND 4.0

Öz*

İslâm hukukunda kişinin mali olarak ödemek zorunda olduğu cezalar genel bir kavram olan damân kavramının kapsamına dâhil edilmektedir. Başlangıçta kefalet veya tazmin anlamlarında kullanılan damân terimi bir-çok tanımı yapılmakla beraber giderek kişinin genel mali yükümlülükleri şeklinde daha kapsayıcı bir anlam kazanmıştır. Damân kavramı kişinin genel mali yükümlülükleri olarak ele alındığında verilen bir zarardan veya akitlerden kaynaklanan mali sorumlulukların yanında kişinin ibadet olarak mükellef olduğu zekât, kefarete ve nezir için ödenen bazı mali bedelleri de kapsamaktadır. İslâm hukukunda şahsın mallarına veya canlarına verilen zararların tazmin veya diyet ile telafi edilmesi ve kişinin dinen mükellef olduğu bazı mali yükümlülüklerin yerine getirilmesi genel bir prensiptir. İnsan hayatında bazı arızı durumlarda kişinin dini ve hukuki sorumluluklara elverişli olması anlamına gelen ehliyet ortadan kalkmaktır. İnsanda doğuştan var olan veya sonradan meydana gelen bu arızı hallerde ehliyet arızası denilmektedir. Doğuştan var olan veya sonradan meydana gelen bu haller kişinin dini ve hukuki olarak mükellef olduğu bazı sorumlulukları ortadan tamamen kaldırmakta veya uygulanacak cezada hafifletilme yapılmasına sebep olmaktadır. Sabi gayr-i mümeyyiz ve sabi mümeyyizleri içeren çocukluk döneminde olmak İslam hukuku açısından ehliyet arızası olarak kabul edilmektedir. Çocukluk çağına gelen kişilerin genel mali yükümlülükler anlamına gelen damân sorumluluklarında bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Örneğin Kendisine emanet bırakılan bir malı telef eden çocuk âlimlerin bazılarına göre zararı tazmin etmesi gerekirken bazılarının göre her hangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Adam öldürme cezası olarak katilden ödenmesi istenen diyet cezasında katil çocuk olursa durum değişmektedir. Çoğunluk çocuğun işlediği cinayeti hata (en öldürme) kapsamında değerlendirdiği için diyet çocuğun kendi malından değil âkilesi tarafından ödenmesi gerektiği savunmuştur. İbadet olarak

---

* Bu çalışma devam etmekte olan “Ehliyet Arızası Olarak Çocukluğun Damân Sorumluluğuna Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır./ This article is extracted from my master thesis dissertation entitled “The Effect of Childhood as a Look of Competence on Daman Responsibility.” Bülent Evcecit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/Bulent Evcecit University Institute of Social Sciences.

mali bir sorumluluk olan zekât, söz konusu mükellef çocuk olduğunda bazılarına göre ödenmesi gerekirken bazılarında göre ödenmesine gerek yoktur.

Anahtar Kelimeler: Damân, Ehliyet, Ehliyet Arızası, Çocukluk.

Abstract

In Islamic law, financial penalties that an individual is obliged to pay are evaluated within the scope of the general term *damân* (liability for loss). At the beginning, the term was broadly used in the meaning of *kafâlat* (bail) or *tazmin* (compensation). Over time, the term *damân* has, although being diversely defined, obtained more comprehensive meaning that covers general financial liabilities of individuals. In being considered its meaning as individuals' general financial liabilities, the term *damân* includes some financial ritual obligations (e.g., *zakat* (almsgiving), *kafârat* (expiation) and *nazir* (oblation)) along with financial ones that arise from property damages or contracts. In Islamic law, it is a general principle to atone for the damages that inflict on individuals' properties or lives with *tazmin* (compensation) or *diyât* (blood money) and to fulfil the financial obligations that believers are religiously obliged. Some accidental circumstances remove person's active legal capacity (*ahliyyat al-adâ*) that normally makes the person liable for religious and legal obligations. The accidental circumstances that either congenitally exist or subsequently occur are known as impediments to legal capacity. These circumstances result either some religious and legal obligations of an individual in completely removing or the punishment to be applied in mitigating. The childhood period that includes infancy (*gayr al-mumayyiz*) and age of discretion (*mumayyiz*) are also acknowledged as impediments to legal capacity in Islamic law. The general financial obligations of individuals in their childhood demonstrate some differences in terms of their *damân* liabilities. For example, the opinions of scholars demonstrate divergencies regarding the liability of *damân* for a child who damages the property entrusted to him. Some scholars state that the child should compensate his damage while others assert that the child does not have any liabilities because of his damage. The situation also changes in the payment of the blood money punishment if the murderer is a child. Since the majority of scholars evaluate the murder committed by a child within the scope of unintentional killing, they state that the blood money has

to be paid by his kinsmen ('âqıla) but not from the child's own property. As for the payment of almsgiving as a financial ritual on behalf of a child, some scholars consider its payment as necessary from the child's property while others do not acknowledge its payment as a compulsory liability.

Keywords: Liability for loss (damân), Legal capacity (ahliyyat), Impediments to legal capacity, Childhood.

Giriş

İslâm dininde kişilerin canları ve malları dokunulmaz kabul edilip haksız yere bir cana kıymanın ve toplum içerisinde şahısların mallarının batıl yollar ile yenilmesinin büyük bir suç olduğuna ayet ve hadislerde sıklıkla vurgu yapılmıştır. (en- Nisâ 4/29, 92; İbn Ebi Şeybe, 1997, 2/76). Bütün hukuki sistemlerde olduğu gibi İslâm hukukunda da toplum içerisinde başkalarının mallarına veya vücut bütünlüğüne verilen zararlarda mağduriyetin giderilmesi ve suçlunun cezalandırılması hukukun temel prensiplerinden biridir. Bir şahsın gerek mali gerekse bedeni olarak başka kişilerin hakları üzerinde meydana getirdiği zararların kısas, sürgün, hapis vb. yaptırımlarının yanında bazı mali yaptırımları da bulunmaktadır. Uygulanan bu mali yaptırımların genel adına İslâm hukukunda dâman adı verilmektedir. Damân kavramının başlangıçta kefalet ve tazmin gibi yakından ilgili olduğu kavramlar ile eş anlamlı kullanılarak birçok farklı tanımı yapılmıştır. Fakat gittikçe bu iki kavramdan ayrılıp onları da kapsayıcı şekilde "kişinin genel mali yükümlülükleri" olarak tanımlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla kişinin yalnızca verdiği bir zarar veya icra ettiği akitlerde yaptığı bir usulsüzlük nedeni ile sorumlu olduğu mali yükümlülüklerin yanında Allah hakkı kapsamına giren ve mali boyutu bulunan kefarete, zekât gibi bir takım yükümlülükler de damân kavramının çerçevesi içine dâhil edilmiştir. (Aktan, 1993: 8/450).

Kişinin yaşadığı toplum içerisinde başka şahısların mallarına ve canlarına karşı saygılı olması, herhangi bir hak ihlalinde bulunmaması ve zekât, kefarete gibi mali olan bazı dini vecibeleri yerine getirmesi için İslâm hukuku tarafından tabi olunması gereken bir takım müeyyideler öngörülmüştür. Fakat kişinin şer'i, hitabı anlamasına ve hukuki sorumluluğunun bulunmasına engel olan ehliyet arızaları söz konusu olduğunda müeyyideler uygulanmayarak suçlu ya yaptırım uygulanmamış veya cezada hafifletmeye gidilmiştir. Çalışma-

mızda ehliyet arızası olarak kabul edilen çocukluğun (sıgar) sözlü ve fiili tasarruflarından kaynaklanan ve dini olarak mükellef olduğu damân sorumluluğu etkisi üzerinde duracağız.

1. Damân

1.1. Damânın Tarifi

Damân kelimesi sözlükte “bir şeye kefil olmak, üstlenmek, garanti etmek ve taahhüt etmek” gibi anlamlarda kullanılmıştır. (İbn Manzûr, 1994, 13/257; Ebû Ceyb, 1998, 224). Terim olarak ise dar anlamda kefalet akdini, geniş anlamda kişinin ödeme sorumluluğunu hatta genel mali yükümlülüklerini ifade eder. İlk dönem Hanefî âlimlerince damân kavramı bazen tazminat bazen de kefalet anlamında kullanılmıştır. (Mergînânî, t.y., 3/96,132). Hanefiler dışında kalan diğer üç mezhep ise damân kavramını kefalet ile eş anlamlı kullanmışlardır. (Aktan, 1993, 8/450).

Damân kavramı fakihler arasında da farklı tanımlanmıştır. Örneğin Gazzâlî “Kişinin üzerine vacip olan bir şeyin misli ya da kıymetini vermesidir.” şeklinde bir tanım yaparken Hamevî “Helak olan bir malın mislini veya kıymetini ödemektir.” şeklinde tarif etmiştir. (Vehbe Zuhaylı, 2012, 22; 1991). Hanefî mezhebi esas alınarak hazırlanan Mecellede “Bir şeyi mislî ise mislini, kıymetini ise kıymetini vermektir” şeklinde tanımlanmıştır. (Ali Haydar, 1991, 1/448-449). Verilen tanımlardan anlaşıldığı üzere damân ilk dönemlerde genel olarak meydana gelen bir zararın, helak edilen bir malın karşılığında ödenen tazmin bedeli olarak kullanılmıştır. Fakat giderek kişinin genel mali yükümlülükleri anlamında kullanılmaya başlayan damân kavramı tazmin ile sınırlı tutulamayacak kadar geniştir. Yapılan damân tarifleri arasında Gazzâlî’nin yapmış olduğu tarif, damânın giderek yaygınlaşan “kişinin genel mali yükümlülükleri” anlamına en uygun olanı olarak gözükmektedir.

1.2. Damân Sebepleri

Damânın fakihler arasında farklı tanımlanması bir şeyin damân kapsamına dâhil edilip edilmemesini yakından ilgilendirmektedir. Fakihler arasında farklı tanımlanmasından kaynaklı olarak damân için birden çok sebep zikredilmiştir. (Hâcerî, 2008, 88-89). Örneğin Mâlikî mezhebine göre damân sebepleri itlaf, itlafa sebep olma ve vad’ul yed yani zilyedliktir. (Mustafa

Zuhaylî, 2006, 1/477). Şâfiî mezhebine göre akit, yed (el koyma) itlaf ve haylûle, Hanbelî mezhebine göre ise akit, yed ve itlaf olmak üzere üç tanedir. (Gazzi, 2003, 2/33; Mustafa Zuhaylî, 2006, 1/479).

Yukarıda zikredilen sebeplerin giderek kişinin genel mali yükümlülükleri anlamında kullanılan damân kavramı için yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Damân kavramını kişinin genel mali yükümlülükleri olarak düşündüğümüzde, damânın sebeplerini bir sözleşmeden veya verilen bir zarardan ötürü meydana gelen damân sorumluluğuna indirgeyemeyiz. Bu şekilde bir daraltmaya gidildiğinde içerisinde Allah hakkı kapsamına giren ve ibadet nevinden olan kefarete ve zekât gibi bazı mali yükümlülükler damân kapsamına dâhil edilememektedir. Bu hususu dikkate aldığımızda Muasır hukukçulardan Ali el Hafif'indamân için zikrettiği dört adet sebep daha uygun gözükmektedir. Bunlar şariin mükellef kılması (ilzam), kişinin akit veya benzeri bir işlem ile tazmin yükümlülüğü altına girmesi (iltizam), zararlı fiil ve zilyedliktir. (Hafif, 2000, 12,16, 34, 78).

a. İlzamdaki Kaynaklı Damân Sorumluluğu

İlzamdan kaynaklı damân sorumluluğunun kapsamına mahiyeti ve miktarı kanun koyucu şari tarafından belirlenmiş mali sorumluluklar girmektedir. Bunlar diyet, erş, nafaka, zekât ve kefarettir. (Hafif, 2000: 12; Aktan, 1993, 8/451).

b. İltizamdan Kaynaklı Damân Sorumluluğu

Lüzûm kökünden türeyen iltizam sözlükte "gerekli sayma, üzerine alma, bir tarafı tutma" gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise kişinin daha önceden kendisine vacip olmayan bir şeyi kendisine gerekli kılması demektir. (Genç, 2000: 22/154; Vizaretül Evkaf, t.y., 6/144). Bir kişinin daha önceden kendisine vacip olmayan şeyleri kendisine gerekli kılması sonucunda ödemesi gereken malî bedeller iltizamdan kaynaklı damân sorumlulukları olarak isimlendirilebilir. Bunlar nezir ve gerek tek gerekse çift taraflı akitlerden doğan damân sorumluluklarıdır. (Aktan, 1993, 8/450; Hafif, 2000, 16).

c. Zilyedlikten Kaynaklı Damân Sorumluluğu

Zilyed Arapça'da aidiyet, sahiplik bildiren zû/zî harfiyle el anlamındaki "yed" kelimesinden oluşan ve "bir şeyi elinde bulunduran

kimse, sahip” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise mecellede “*Zilyed bir ayna bilfiil vaz’-ı yed eden (doğrudan hâkimiyeti elinde bulunduran) yahut tasarruf-ı müllak ile tasarrufu sabit olan kimse*” (mal sahibi gibi tasarruf yapabilen) şeklinde tanımlanmıştır. (Topal,2013, 44/417; Ali Haydar, 1991,4/331).

Bir mal üzerindeki fiili hâkimiyet İslâm hukukunun meşru çerçevesi içinde kurulabileceği gibi gasp veya hırsızlık gibi haksız bir fiil vasıtası ile de kurulabilmektedir. Meşru çerçeve dâhilinden maksat kişinin bey, karz, sulh gibi damân akitleri ile elde ettiği veya vediâ, ariyet, rehin gibi emanet akitleri ile sahip olabileceği zilyedliktir. Zilyedlik damân sorumluluğu içeren bir akit ile meydana gelmiş ise kişiyi ödeme sorumluluğu ile yükümlü tutmaktadır. Yapılan bir emanet akdi neticesinde malı elinde yed-i damân değil de yed-i emanet olarak bulunduran kişilerin zilyedliğinden kaynaklı damân sorumluluğu ise ancak taksir ve teaddi sonucu malın zayi olması, işlevini yitirmesi gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Çocukların zilyedliğinden kaynaklı damân sorumluluğuna etkisi ayrı bir başlık altında değil akitlerden ve haksız fiilden doğan damân sorumluluklarına etkisi anlatılırken işlenecektir.

d. Zararlı Fiilden Kaynaklı Damân Sorumluluğu

Sözlükte menfaatin zıddı olarak kullanılan zarar “fakirlik, kötü durum ve şiddet” gibi anlamlara gelmektedir. (Ebû Ceyb, 1998, 223; Kazvîni, 1979, 3/360). Kuran- i Kerim’de zarar kavramı sözlük anlamlarıyla beraber sıklıkla zikredilmiştir. (el- Bakara, 2/114, 214, 231; el- Âl-i İmran, 3/120, 134, el- Hac, 22/12; el- Maide, 5/105). Terim olarak “*Zarar başka kişilerin mallarında, canlarında veya manevi duygularında mefsedet ve eziyet meydana getiren şeydir.*” şeklinde tanımlanmıştır. (Vehbe Zuhâlî 2012, 29). Günümüzde yazılan fıkıh eserlerinde haksız fiil “el-fi’lü’ d-dârru (zarar veren fiil) şeklinde ele alınmaktadır. Haksız bir fiil sonucu meydana gelen zararlar klasik fıkıh doktrininde meselecî yöntem ile işlendiğinden dolayı ayrı bir başlık altında değil, gasp ve itlaf başlıkları altında incelenmiştir. (Aybakan, 2013, 44/133).

Ehliyet arızası olarak kabul edilen çocukluğun yukarıda zikredilen damân sorumluluklarına etkisini ele almadan önce konuyu yakından ilgilendirdiğini düşündüğümüz ehliyet kavramı üzerinde kısaca duracağız.

2. Ehliyet

2.1. Ehliyetin Tarifi ve Kısımları

Arapçada “e.h.l” kökünden türetilmiş yapma bir masdar olan ehliyet sözlükte “yetki, elverişlilik, liyakat, yeterlilik” gibi anlamlara gelir. (Bardakoğlu, 1994, 10/533). Terim olarak “kişinin leh ve aleyhinde olan şer’i hukuki vecibelere *salahiyetli olması*” şeklinde tanımlanmıştır. (Kal’aci, 1998, 96). Eda ve vücup ehliyeti olarak iki kısma ayrılan ehliyet her iki kısımda da eksik ve tam olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulur.

a. Vücup Ehliyeti

Kişinin hayatta olması kaydıyla bir takım hak ve sorumluluklara elverişli olmasına vücup ehliyeti denilmiştir. Günümüz hukukunda buna kanuni kişilik adı verilir. (Şaban, t.y., 279). Vücup ehliyeti eksik ve tam şeklinde iki kısma ayrılır. Sağ doğan bir kişi hukuken tam vücup ehliyetine sahip kabul edilir. Yerine getirmek ile mükellef olduğu vecibelere haksız fiilden doğan tazminatlar, nafakalar ve zekât örnek olarak verilebilir. Ayrıca bu kişilerin kendi başlarına yapamadığı işlemler velisi tarafından yapıldığında hukuki olarak geçerli sayılmıştır. (Mustafa Zuhayli, 2006: 1/493; Bardakoğlu, 1994, 10/535; Vizaretül Evkaf, t.y., 7/153; Gazzi, 2003,11/1269).

Eksik vücup ehliyeti ise anne karnındaki ceninlere mahsus bir durumdur. Tam vücup ehliyetine sahip olabilmesi için sağ doğması gereken cenin kabulü gerektirmeyen hibe, vakıf, miras gibi tamamen lehine olan bazı menfaatlere hak sahibi olabilmektedir. (Zemâli, 2001, 88; Mustafa Zuhayli, 2006, 1/493; Bardakoğlu, 1994, 10/535).

b. Eda Ehliyeti

Kişinin hukuken muteber sayılabilecek fiilleri icra etmeye elverişli olmasına eda ehliyeti denir. Bu ehliyet için vücup ehliyetinde olduğu gibi hayatta olma şartının yanında kişinin bülûğ ve temyiz kudreti de aranmaktadır. (Şa’ban, t.y., 278). Vücup ehliyeti gibi eda ehliyeti de tam ve eksik şeklinde iki kısma ayrılır. Eda ehliyetinin tam veya eksik kabul edilmesini belirleyen unsur kişinin temyiz kudretidir. Temyiz kudreti bulunmayan çocukların, mâtuhtarların ve mahcurların (tasarrufu kısıtlanmış) kişilerin eda ehliyeti eksik kabul

edilir. (279-280; Buhârî, t.y., 4/248; Şa'ban, t.y., Mustafa Zuhaylî, 2006, 1/497; Kahraman, 2018, 285-286).

Eda ehliyeti eksik olan kişilerin yaptığı işlemler lehine ise velisinin iznine bakılmaksızın hukuken geçerli kabul edilir. Örneğin eksik eda ehliyetine sahip bir kişi hibe, vakıf, mirastan pay alma gibi tamamen lehine olan tasarrufları gerçekleştirebilir. Başkasına hibe etme gibi tamamen zararına olan herhangi bir tasarrufta bulunmuş ise, velisi izin verse dahi geçerli kabul edilmez. Alım satım gibi zararına mı kârına mı olduğu belirsiz olan işlemleri mevkuf kabul edilmiş, geçerli olup olmaması velisinin iznine bağlanmıştır. (Mustafa Zuhaylî, el-Veciz, 2006, 1/ 494; Kahraman, 2018, 286).

Tam eda ehliyeti akıl ve temyiz gücünün tamamlandığı buluş çağındaki kişilerin sahip olduğu ehliyet türüdür. Bu ehliyete sahip olan kişiler dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. İlzam (borç ve sorumluluk altına sokmak) ve iltizama (borç ve sorumluluk altına girmek) ehil kabul edilir ve dini sorumluluklar ile mükelleftir. (Mustafa Zuhaylî, 2006: 1/ 495).

Eda ehliyeti tam olan kişilerin ehliyete mani herhangi bir arızası olmadığı müddetçe kendi iradesi ile dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. Alışveriş, nikâh, talak gibi işlemleri tek başına icra edebilir. Bu ehliyete sahip olan kişiler şer'î hitaba muhatap kabul edildiğinden dinin namaz, oruç hac vb. yerine getirilmesi gereken ibadetleri ile sorumlu kabul edilir. İşlemiş olduğu suçlardan ötürü cezaya çarptırılır. (Zemâli, 2001, 75-76; Mustafa Zuhaylî, 2006, 1/495).

2.2. Ehliyet Arızaları

Tam eda ehliyetine sahip olan bir kişide sonradan meydana gelerek kişinin ehliyetini daraltan veya ortadan kaldıran, hukuki bazı işlemlerde ve cezalarda değişiklik meydana getiren durumlara ehliyet arızaları denilmektedir. Hanefî usulcüler ehliyet arızalarını semavi ve müktesep olarak iki kısımda incelemişlerdir. (Yusuf ibn İsa, 1997, 89; Şa'ban, t.y.,281-282).

Semavi arızalar meydana gelmesinde kişinin seçim veya çabasının bulunmadığı hallerdir. Bunlar çocukluk, cünûn(delilik), ateh (akıl zayıflığı), nısyân (unutma), uyku, bayılma, hayız, nıfas maraz-ı mevt (ölümle sonuçlanan hastalık), ölüm ve köleliktir. (Teftâzânî, t.y., 2/230-353; Şemseddin Muhammed, 1983, 2/172-189; Siğnâkî, 2001, 5/2195; Şa'ban, t.y.,282).

Müktesep arızalar meydana gelişinde kişinin seçim ve çabasının bulunduğu hallerdir. Bunlar sarhoşluk, cehalet, hata, sefihlik, hezl (şaka), yolculuk ikrah, borçluluk ve iflastr. (Teftâzânî, t.y., 2/357-390; Aydın, 1991, 4/108).

3. Çocukluk ve Damân Sorumluluğuna Etkisi

İslâm hukukunda doğumla başlayan ve ergenlik çağına kadar devam eden döneme “çocukluk”, bu dönemi yaşayan kimseye de “çocuk” denir. Çocukluk, doğumdan temyiz çağına ve temyizden ergenliğe kadar olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci dönemdeki çocuğa “gayri mümeyyiz”, temyiz çağındaki- ne de “mümeyyiz” denir. Her iki dönemdeki çocuk farklı dinî-hukukî hükümlere tâbidir. (Aydın, 1993, 8/361).

Mümeyyiz olmayan çocukların eda ehliyetleri yok sayılırken, temyiz kudretinde olup buluşa ermemiş olan çocukların eda ehliyetleri eksik kabul edilir. Eda ehliyeti eksik olan kişiler hakkında yukarıda bilgi verdiğimiz için burada tekrar değinmeyeceğiz.

3.1. İlamdan Kaynaklı Damân Sorumluluğuna Etkisi

İlamdan kaynaklı damân sorumluluğun kapsamında diyet erş¹, nafaka zekât ve kefaretlar bulunmaktadır.

a. Diyet ve Erşe Etkisi

Çocuklar bir cinayet işlediklerinde kısas uygulanmayıp diyet ödenmesi gerektiğinde ittifak bulunmaktadır. Diyetin çocuğun âkilesi² tarafından mı kendi malından mı ödenmesi gerektiğinde ise ihtilaf edilmiştir. İhtilafın temel sebebi çocukların işlediği cinayetlerin hata veyahut kasıt olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Hanefî Mâlikî ve Hanbelîlere göre çocuğun fiillerinde hata ve kasıt arasında bir fark bulunmamaktadır. Çoğunluğu oluş-

¹ Erş İslâm ceza hukukunda şahıs aleyhine işlenen ve ölümle sonuçlanmayan yaralama ve sakat bırakmalarda mağdura ödenmesi gereken malî karşılığı ifade etmektedir. bkz. Ali Şafak “erş” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1995), 11/307.

² Kasıt unsuru bulunmayan bir öldürme veya yaralama hadisesinde suçlu adına diyet ödemeyi yüklenen şahıslar topluluğu bkz. Hamza Aktan “âkile” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1989), 2/248.

turan bu gruba göre çocuğun cinayeti hata olarak kabul edilir. Bu nedenle mümeyyiz veya gayri mümeyyiz olan çocukların işlediği cinayetlerde diyet çocuğun kendi malından değil âkilesi tarafından ödenmelidir. (Mevsîlî, 1938, 5/41; İbn Müflih, 1997,7/225; Vizaretül Evkaf,t.y., 21/90). Mümeyyiz olmayan çocuklar için çoğunluk ile aynı görüşü benimseyen Şâfiîler mümeyyiz çocukları bu hükmün dışında tutmuşlardır. Onlara göre mümeyyiz çocukların cinayetlerinde kasıt unsurunu bulunmaktadır. Bu nedenle diyet çocuğun kendi malından ödenmelidir. Eğer malı yoksa zimmetinde borç olarak kalır demişlerdir. (Şâfiî, el- Üm, 1990, 6/30; VehbeZuhayli, t.y.,7/5714).

Çocukların işlediği müessir fillerde ödenecek erşin kim tarafından ödenmesi gerektiği belirlenirken suçun hata veya kasıt olarak ele alınmasının yanında ödenecek bedelin miktarı esas alınarak hüküm verilmiştir. Hanefîlere göre ödenecek erş miktarı beş yüz dirhemden az ise çocuğun kendi malından beş yüz dirhemden fazla ise âkilesi tarafından ödenir. (Şeybânî, 2012: 7/14). Malikî ve Hanbelîler göre çocukların işlediği müessir fillerde erş miktarı tam diyet miktarının üçte birinden fazla olduğunda ödemeyi âkile üstlenir. Bu miktardan az olduğunda ise çocuğun kendi malından ödenir. Malı yoksa zimmetinde borç olarak kalır demişlerdir. (Keşnavî, t.y., 3/133; Kayrevânî, 1999, 13/505; Temîmî, 1428/2007, 14/174). Şâfiîlerin çoğunluğuna göre temyiz kudretine sahip olan çocuğun kastı hata olarak kabul edilmez, kasıt varsa erş kendi malından ödenir. Hata olarak nitelenen gayri mümeyyizlerin müessir fillerinin erşi âkilesi tarafından ödenir.(Kâdi Şühbe, 2011, 4/17; VehbeZuhaylî, t.y., 7/5770; Şirbinî, 1994, 5/222-223).

a. **Nafaka Sorumluluğuna Etkisi**

Çocukların evlilikleri ya velisi tarafından yapıldığında ya da akit yapmasına izin verilmesi halinde kendileri tarafından yapılırsa geçerli kabul edilir. Çocuk mümeyyiz ise yaptığı evlilik akdi mevkuf kabul edilir. Mümeyyiz değil ise akit geçersizdir. (Kâsânî, 1986, 2/233; Nevevî, t.y., 9/156; Cezîrî, 2003, 4/382).

Velisinin izni ile evlenen veya velisi tarafından evlendirilen çocukların nafaka sorumluluğu ile ne zaman muhatap olacakları ihtilaflıdır. Hanefî ve

Şâfiilere göre erkek çocuk, evlendiği kadın buluş çağına erdikten sonra çocuk veya baliğ olmasına bakılmaksızın nafaka ile mükelleftir. Mâlikîler ise erkek baliğ olup kadınla cinsi münasebette bulunur veya kadını buna davet ederse nafaka ile mükellef olur demişlerdir. (İbn Rüşd, 2004, 3/77).

Mal varlığı bulunan çocukların fūrûları nafaka almaya muhtaç durumda iseler çocukların mallarından nafaka alınır. Çocuk olmak hısımlık nafakasının vücûbuyeti açısından bir engel teşkil etmemektedir. (Bilmen, t.y., 2/500; VehbeZuhaylî, 2012, 228).

b. Zekât ve Kefaretlere Etkisi

Hanefîlere göre bir kişinin zekât ile mükellef olması için âkil ve baliğ olması gerekmektedir. Zengin dahi olsa tarım ürünlerinden elde edilen kazancın öşrü dışında çocukların mallarından zekât ödenmesi gerekmez. (Serahsî, t.y., 2/162; Kâsânî, 1986, 5/238; ibnNuceym, t.y., 2/255).Cumhura göre ise çocukluk zekât mükellefi olmaya engel değildir. Çocukların mallarından zekât verilmesi gerekir. (Gazzâlî, t.y.: 2/400; İbn Rüşd, 1988: 1/282; Vizaretül Evkaf, t.y.: 2/333).

Çocukların yapmış olduğu yeminler ve sözlü tasarruf olarak kabul edilen ziharlar hukuken geçerli değildir. Çocuk küçüklüğünde yapmış olduğu yemini buluş çağında bozarsa, yemin ettiği zaman tasarrufa ehil olmadığı için herhangi bir kefaretle yükümlü tutulmaz. Velisi tarafından evlendirilen bir çocuk zihar yapsa geçersiz kabul edilen bu tasarrufundan dolayı kefaretle ödemez. (Mergînânî, 2004, 3/429; İbni Kudâme, 1997, 11/56; Begavî, 1997, 6/151; Cezîrî, 2003, 4/437; Vehbe Zuhayli, t.y., 9/7131).

Hanefî Mâlikî ve Hanbelîlere göre hac esansında işlenen bir suçtan dolayı cezanın terettüp etmesi için kişinin âkil ve baliğ olması gerekmektedir. Bu üç mezhebe göre çocuklar hacda işlemiş oldukları ihram yasaklarından dolayı bir ceza ile sorumlu olmazlar. Şafiîlerden çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre çocuk ihramlı iken bir suç işlerse fidiye ödenmesi ve haccın kaza edilmesi gerekir. (Vehbe Zuhaylî, t.y., 3/1785).

Küçük çocuklar oruçla mükellef olmadığından başlayıp bozdukları oruçlarda kendilerine bir kefaretle gerekmez. Baliğ olmadığı halde oruca niyet edip o günün gündüzünde baliğ olsa ve cinsi münasebet gibi kefaretle

gerektirecek bir şeyle orucunu bozarsa o kişiye kefaret gerekir. (Mâverdî, 1999, 3/395; İbn Âbidîn, 1966, 2/384; İbn Müflih, 1997, 1/263).

3.2. İltizamdan Kaynaklı Damân Sorumluluğuna Etkisi

a. Nezre Etkisi

Nezrin geçerli olması için kişinin akıl baliğ olması gerekmektedir. Henüz bülüğ çağına ermeyen çocuğun yapmış olduğu nezir geçersiz kabul edilir. Buluğa erdikten sonra nezrini yerine getirmesi müstehap sayılmıştır. (Cezîrî, 2003: 4/437).

b. Akit Sebebiyle Damâna Etkisi

Akitler damân sorumluluğu açısından damân akitleri, emanet akitleri ve çift vasıflı akitler olmak üzere üçlü bir tasnife tabi tutulur. Üzerinde akit yapılan malın telef olması durumunda veya akdin doğrudan bir damân sorumluluğu içermesi açısından oldukça önemli olan bu tasnif tarafların borç yükümlüğünü belirlemede kılavuz mahiyeti görmektedir. Asli itibari ile mülk edinmeyi amaçlayan bey', nikâh (mehir), muhâlea, kısmet, sulh, karz, muharece ve ikâle gibi damân akitleri, akit geçerli olduktan sonra iki taraf için de bir ödeme sorumluluğu meydana getirir. Dolayısıyla bu akitler doğrudan bir damân sorumluluğu içermektedir. Örneğin bir bey' akdinde malı teslim alan müşteri semeni ödemek ile mükelleftir. Aynı şekilde bu akitlerde meydana gelecek bir zararda tarafların zararın sorumluluğuna katlanması gerekmektedir. (Hafif, 2000, 20; Vehbe Zuhaylî, 2012, 129). Emanet akitleri ise akdin sonucunda teslim alınan malın teslim alanın elinde emanet sayıldığı akitlerdir. Taksir (khusus) ve teaddi (hukuka aykırılık) olmadığı müddetçe emanet alan kişi mala gelen zararı ödemek ile sorumlu tutulmaz. Aksi bir durumda ise zararı tazmin etmek zorundadır. Menfaatinden istifade edilmesi, muhafaza edilmesi veya teberru gibi gayeleri bulunan bu akitler vedia, ortaklık, vekâlet, vesayet, hibe ve Hanefî ve Mâlikilere göre âriyet akitleridir. Bir yönü ile damân diğer bir yönü ile emanet akitlerine benzeyen İcâre (kira), rehin ve mala karşılık menfaat ile sulh akitleri ise çift vasıflı akitlerdendir. (Vehbe Zuhaylî, 2012: 137; Hâcerî, 2008: 603; Aktan, 1993: 8/451). Bahsi geçen akitlerin damân ile olan ilişkisi izah etmek konumuzu oldukça uzatacağından dolayı isimleri vermek ile yetineceğiz. Konu ile ilgili daha geniş bilgi için Ahmet Akmanın *Akdi Mesuliyetten Doğan Tazminat* isimli yayınlamış doktora tezine başvurabilir.

Çocukların yapmış oldukları akitlerden kaynaklanan damân sorumluluğu mahcur (tasarrufu kısıtlanmış) ve mezun (tasarruf yapmasına izin verilmiş) olmalarına göre değişiklik arz etmektedir. Tasarruf yapmasına izin verilen çocukların gerçekleştirdiği akitler hukuki açıdan geçerli kabul edilir. Çocuk sahih bir şekilde meydana gelen bu akitten doğan damân sorumluluğu ile mükelleftir. Örneğin tasarruf yapmasına izin verilen bir çocuk kendisine emanet olarak verilen bir malı telef etse tazmin ile mükelleftir. (Ali Haydar 1991: 4/21; Cezîrî, 2003: 3/242; Vizaretül Evkaf, t.y.: 23/178; VehbeZuhayli, t.y.:5/4810, 6/4213).

Ticaret yapmasına izin verilmeyen çocukların yaptığı akitler geçersiz kabul edilmektedir. Tasarruf yapmasına izin verilmeyen çocukların akitleri geçersiz kabul edilmekle beraber böyle bir durum söz konusu olduğunda mal telef olursa çocuğun tazmin ile mükellef olup olmayacağı âlimler arasında ihtilafa neden olmuştur.

Tasarrufu kısıtlı çocuğa bir mal satılır ve çocuk o malı telef ederse, gerek çocukluk döneminde gerekse daha sonra Ebû Hanife, İmam Muhammed ve İmam Şafii'ye göre çocuk tazmin ile mükellef değildir. Ebû Yusuf'a göre çocuk tazmin ile mükelleftir. Mecellede Ebû Yusuf'un görüşünü esas almıştır. (Mustafa Zuhayli, 2006: 2/1113; Şirbîni, 1994: 2/334; Ali Haydar, 1991: 1/385).

Nikâhın damân sorumluluğu ile ilgisi kadına ödenmesi gereken mehirde karşımıza çıkmaktadır. Eski dönemlerde çocukların velilerinin izin vermesi veya velileri tarafından evlendirilmeleri dört mezhebe göre geçerli kabul edilmiştir. Geçmişte bu gibi evliliklere cevaz verilmiş ise de bugün yaşadığımız toplumun sosyolojik ve psikolojik durumu göz önünde bulundurulduğunda böyle bir evlilik uygun gözükmemektedir. Nitekim Osmanlı'nın son dönemlerinde çıkarılan Hukuk-i Aile Karamamesi buluş çağına girmeyen çocukların velileri tarafından dahi olsa evliliğine izin vermemiştir. (Çeker, 2012, 77-78). Çocuklar meşru çerçevede evlenmeleri halinde mehir Hanefilere göre babanın zengin veya fakir olmasına bakılmaksızın çocuğun kendi malından ödenir. (İbn Nuceym, t.y., 3/188; Aynî, 2000, 5/121;). Mâlikîler, Şâfiîler ve Ahmed b Hanbel'den gelen bir

rivayete göre çocuk zengin ise mehir kendi malından değilse velisi tarafından ödenir. (Berâzî, 2002, 2/178; Kayrevânî, 1999, 4/421; Aynî, 2000, 5/121).

Muharece,³ sulh ve muhalea gibi akitlerin geçerlilik şartı tarafların akıllı ve baliğ olmasıdır. Örneğin gayri mümeyyiz bir çocuk ile yapılan sulh akdi hukuken geçerli kabul edilmediği için hiçbir sorumluluk doğurmamaktadır. Âlimler velisi tarafından evlendirilen kız çocukları muhalea yolu ile boşanmak istediklerinde her ne kadar hul' geçerli olmasa da talakın vaki olduğunu ve çocuğa bir bedel ödetilmeyeceğini söylemişlerdir. (Vehbe Zuhaylî, t.y., 6/43; Cezîrî, 2003, 4/356; Şeybânî, 2012, 4/552; Kazvîni, 1997,8/411; Atar, 2005, 30/401). Mümeyyiz olan çocukların yaptığı sulh akitleri çocuğa açık bir şekilde yarar sağlıyor veya zararına olacağı belirsiz ise geçerli kabul edilir. Çocuğa zararı açık bir şekilde belli ise geçerli kabul edilemez. (Kâsânî, 1986, 6/40; Ali Haydar, 1991, 4/20; VehbeZuhayli, t.y., 6/43). Bu akitleri velisinin izni dâhilinde yapan mezun ve mümeyyiz çocuk bey' akdinde olduğu gibi akitten kaynaklı borç yükümlüğü ile mükellef tutulur. Semeni veya malı zayi ederse eda ehliyeti tam kabul edildiğinden tazmin ile mükelleftir. Çünkü muharece ve sulh akitleri damân sorumluluğu bakımından bey' akdi ile benzerlik arz etmektedir. (VehbeZuhayli, 2012, 136-137, Akman, 1992, 251).

Kısmet akdini çocuklar kendi başlarına yapamadıklarından herhangi bir ödeme yükümlüğü yoktur. Ancak velileri kendi yerine vekâlet ettiğinde kısmet akdi geçerli kabul edilir. (Ali Haydar, 1991, 3/123). Malını teslim alan çocuk sonradan zayi etse kendi malı üzerinde meydana gelen zarar kendisine ait olur.

Tasarruf yapabilmesine izin verilen çocukların gerçekleştirdikleri vediâ akitleri sahih kabul edilir. Elinde emanet olarak bulundurduğu malı taksir ve teaddi yoluyla telef eden veya zarar veren çocuk âlimlerin ittifakı ile zararı tazmin ile mükelleftir. (Kâsânî, 1986, 6/207; Zeylaî, t.y., 6/168; Bilmen, t.y., 4/155).

Tasarrufu kısıtlı olan mümeyyiz veya gayri mümeyyiz çocukların yaptığı vediâ akitleri ise geçerli kabul edilmez. Buna rağmen mal sahibi malını

³ İslâm hukukunda mirasta hissesi olan bir kişinin belli bir bedel karşılığında mirastan çekilmeyi kabul ettiği akitlerdir. bkz. Hamza Aktan, "tehâruc" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2011), 40/319.

tasarrufu kısıtlı bir çocuğa emanet eder çocuk da malı telef ederse, Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre çocuk emanet aldığı malı tazmin ile mükellef olmaz. Gerekçe olarak ise bu yaştaki çocukların âdeti elinde olan bir şeyi kırmak, döküp saçmak, yiyerek zayi etmek gibi filler olduğunu ve çocuğa mal emanet eden kişinin ihtiyata aykırı davranarak gelecek zararı göze almış olduğunu öne sürmüşlerdir. Kusur ve hukuka aykırılık olsa dahi çocuğa tazmin cezası gerekmez. Mâlikî ve Hanbelîler Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed ile aynı görüşü benimsemişlerdir. Ebû Yusuf'a göre ise kendisine emanet bırakılan malı telef eden çocuk tasarrufu kısıtlı dahi olsa tazmin ile mükelleftir. (Zeylâî, t.y., 6/168. Bağdâdî, t.y., 83; İbni Kudâme, 1997, 9/279; Nevevî, t.y., 14/175; Gırnâtî, 1994, 7/295; Kazvîni, 1997, 7/289; Vizaretül Evkaf, t.y., 43/9; Cezîrî, 2003, 2/305).

Şâfiîler çocuğun emaneti zayi etmesinden kaynaklı damân sorumluluğunda itlafın hangi fiil ile yapıldığını dikkate alarak hüküm vermişlerdir. Mal çocuğun koruyamadığı için zayi olmuşsa tazmin gerekmez. Zaiyat yemek, kırmak gibi hukuka aykırılık kabul edilen bir fiil ile yapılırsa tazmin gerekir demişlerdir. (Ebû'l-Hayr el-İmrânî, 2000, 6/474).

Hanefilere göre aynı hükümler âriyet ve karz akdi içinde geçerlidir. Örneğin tasarrufu kısıtlı bir çocuğa borç verilse veya bir mal ödünç bırakılsa çocuk da bunları telef etse, Ebû Hanîfe ve imam Muhammed'e göre çocuğa tazmin cezası gerekmezken Ebû Yusuf'a göre gerekir. (Ali Haydar, 1991, 3/83, 2/673, 2/671).

Vekâlet akitleri sahih olmayan gayri mümeyyiz çocuklar kendilerine vekil tayin edemedikleri gibi başkasına da vekil olamazlar. Hanefilere göre mümeyyiz çocuklar mezun olmasalar bile birine vekâlet edebilirler. (Ali Haydar, 1991, 3/519;). Mâlikî ve Şâfiîler ve çocuğun vekâletini geçerli kabul etmemişlerdir. (Hısnî, 1994, 272; Vehbe Zuhayli, t.y., 5/4063). Hanbelîler mümeyyiz çocuğun vekâletinin geçerli olması velisinin izin vermesini şart koşmuşlardır. (İbn Kudâme, 1997; 7/198). Hanefilere göre mümeyyiz çocukların müvekkili adına gerçekleştirdikleri akitlerin hukuki sorumlulukları çocuk mezun değil ise çocuğa değil müvekkile aittir. Dolayısıyla mümeyyiz olup tasarrufu kısıtlı olan çocukların vekil olarak yaptığı akitlerden kaynaklanan damân sorumlulukları müvekkile ait olur. (Bağdâdî, t.y., 243; Ali Haydar, 1991, 3/519;).

Eda ehliyeti bakımından eksik eda ehliyetine sahip olan çocukların tamamen zararına olan hibe işlemleri geçersiz kabul edilir. Çocukların kendilerine yapılan hibeleri kabul etmeleri ise tamamen yararına olduğundan dolayı geçerli kabul edilmektedir. (Zuhaylî 2006, 1/494; Bilmen, t.y., 4/235). Hibe akdinde damân sorumluluğu hibe eden kişinin hibeden rücu etmek istemesi ile meydana gelmektedir. Çocuğa hibe edilen mal rücu talebinden önce çocuk tarafından zayi edilse çocuğa bir ceza gerekmez. Çünkü malın telef olması hibeden rücu etmeyi engeller. Fakat hibe den rücu edildikten sonra mal geri verilmek istenmez ve bir zarar meydana gelirse, tazmin edilmesi gerekir. (Vehbe Zuhayli, 2012, 143; Bilmen, t.y., 4/273).

Tasarrufu kısıtlı çocukların yaptığı şirket akitleri hukuken geçerli değildir. Tasarruf için kendisine izin verilen çocukların ise ortak oldukları inan⁴ şirketleri geçerli kabul edilir. Çünkü inan şirketinde tarafların tasarruf ehliyeti bakımından birbirine denk olması şart değildir. Fakat ortakların ehliyet bakımından bir birine denk olmasının gerektiği müfâvada akitleri ancak buluştan sonra yapılırsa geçerli olur. (Ali Haydar, 1991, 3/348; Gözübenli, 2000, 22/260). Hukuki olarak geçerli kabul edilen şirket akitleri doğal olarak damân sorumluluğu içermektedir. Dolayısıyla ortaklığı kabul edilen çocuklar şirket akdinden kaynaklı damân ile mükellef olur.

Tasarrufuna izin verilen çocukların yaptığı rehin akitleri sahih kabul edilirken tasarrufuna izin verilmeyen çocukların birinden rehin alması veya birine rehin vermesi geçerli değildir. (Şeybânî, 2012, 3/211; Vehbe Zuhayli, t.y., 6/4213; Ali Haydar, 1991, 3/348). Tasarrufu kısıtlı çocuk kendisine rehin bırakılan bir malı zayi ederse tazmin ile mükellef tutulmaz. (Ali Haydar, 1991, 2/92).

Şâfiîler dışındaki diğer üç mezhebe göre tasarrufuna izin verilen çocukların icareleri hem yarar hem de zarar ihtimali barındırdığından mevkuf kabul edilir. Velileri izin verirse hukuken geçerlidir. Tasarrufu kısıtlı çocukların icareleri ise ittifakla geçerli kabul edilmemiştir. (Nevevî, 1991, 5/173; Vizaretül Evkaf, t.y., 1/258; VehbeZuhayli, t.y., 5/3833; Ali Haydar, 1991,

---

⁴ Ortakların sermaye veya tasarruf yetkisinde eşit olmasına lüzum olmayan şirket türüdür. bkz. Beşir Gözübenli, "inan" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 2000), 22/260.

1/496).Tasarrufu kısıtlı olan bir çocuk bir işin yapılması için kiralanır çocuk da bu işi yaparsa işveren çocuğa ücretini ödemek zorundadır. Çocuk bu işi icra ederken yaralansa veya vefat etse mal sahibi çocuğun maruz kaldığı tazmin ile mükelleftir. Fakat ayrıyeten ücret ödemesi gerekmez. Mecellede bu durum “damân ve ücret cem olmaz şeklinde” kaideleştirilmiştir. (Ali Haydar, 1991, 1/89, 496).

Ecir-i Müşterek olarak bilinen boyacı, terzi gibi kimselerin yanında çırak olarak çalışan küçük çocuklar, ustalarının izni dâhilinde bir iş yaparken işverenin malını telef etse çocuk değil ustası tazmin ile mükellef olur. Örneğin elbise dikilmesi için bir terziye verilen kumaşı keserken yanlış kesip kumaşı heder eden çocuk değil ustası zararı tazmin eder. Ustasından habersiz bir şekilde müşterinin malına zarar verecek olursa kendisi tazmin etmek zorundadır. (Vehbe Zuhayli, t.y., 5/3851).

3.3. Zararlı Fiilden Kaynaklı Damân Sorumluluğuna Etkisi

Çocukların işlediği zararlı filler bir kişinin canına veya malına karşı olabilmektedir. Cana karşı işlenen suçlarda çocuk olmanın diyet veya erşe etkisini yukarıda izah ettik. Mümeyyiz veya gayr-i mümeyyiz çocuklar birinin malını gasp etse bundan dolayı mal telef olsa veya gasp olmaksızın başka birinin malını telef veya ifsat etse Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre aynı zaman içerisinde çocuğun zararı tazmin etmesi gerekir. Buluğa ermesi veya zenginleşmesi beklenmez. Aynı şekilde mahcur veya mezun olmasına da bakılmaz çünkü hacr fiiliyatta değil sözlü tasarruflarda geçerli olur. (Ali Haydar, 1991, 2/670; Begavî, 1997, 3/553; Temîmî, 1428/2007, 6/23; Gazzî, 2003, 8/157). Mâlikîler ise çocuğun mümeyyiz ve gayri mümeyyiz olmasını dikkate alarak hüküm vermişlerdir. Onlara göre çocuk mümeyyiz olup zengin ise hemen değilse zengin olduktan sonra zararı tazmin eder. Gayr-i mümeyyiz çocuklar için gasp veya itlaf ettikleri malı tazmin etmezler demişlerdir. (Mâlik 1994: 4/435; Vehbe Zuhayli, t.y., 6/4825).

Sonuç

Dini ve hukuki mükellefiyet açısından ehliyetsiz veya eksik eda ehliyetli olarak kabul edilen çocukların esasen yaptıkları birçok tasarruf geçerli kabul edilmemektedir. Fakat toplum içerisinde bu gibi durumlar ile karşılaşılması muhtemel olduğundan dolayı İslâm hukukçuları konuyu genişçe ele almışlar

ve her bir durumu kendi içerisinde neticeye bağlamaya çalışmışlardır. Bu durum İslâm hukukunun statik değil farazi olan meseleler üzerinden de sorunlara çözüm ürettikleri için dinamik bir yapısının olduğunu göstermektedir. Özet halinde izah etmeye çalıştığımız damân sorumluluklarına çocuk olmanın etkisi incelendiğinde, haksız bir fiil sonucu meydana gelen ve diyet, erş ve tazmin cezaları bulunan suçlarda mağduriyetin giderilmesi esas olduğundan çocuk veya velisi bunları karşılamak zorundadır. Kefaret, nezir ve zekât gibi Allah hakkı kapsamına giren ve ibadet nevinden olan mali sorumluluklara etkisi hukukçular arasında tartışmalı olup çocukluğun bu yükümlülükler üzerinde etkisinin bulunduğu gözlemlenmektedir. Kimileri bunların çocuk tarafından ödenmesi gerektiği savunurken kimileri eda ehliyeti olmadıkları ve bunların ibadet nevinden olduğu için ödenmesinin gerekli olmadığını savunmuştur. Akitlerden kaynaklı damân sorumluluklarında ise akdin geçerli olup olmaması esas alınarak, genel olarak çocuk tarafından yapılan ve geçerli kabul edilen akitlerde damân sorumluluğu meydana gelirken geçersiz olan akitlerde bir sorumluluk bulunmamaktadır. Bey' vedia ariyet gibi bazı akitlerde ise akit geçersiz dahi olsa malın teslim alınması ve telef olması halinde çocuğa tazmin gerekir diyenler olduğu gibi sorumluluğu karşı tarafa yükleyerek çocuk için bir sorumluluk olmadığı savununlar da olmuştur.

Kaynaklar

- Akman, A. (1992). *İslâm Hukukunda Akdi Mesuliyetten Doğan Tazminat*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktan, H. (1993). "Damân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 8, ss. 450-453). Ankara: TDV Yayınları.
- Atar, F. (2005). "Muhâlea ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 30, ss. 397- 401). İstanbul: TDV Yayınları.
- Aydın, M. A. (1991) "Avârız", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 4, ss. 108). İstanbul: TDV Yayınları.
- Aydın, M. A. (1993). "Çocuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt. 8, ss. 361-363). İstanbul: TDV Yayınları.
- Aynî, B. M. (2000). *el-Binâye fî Şerhi'l-hidâye* (Cilt. 1-13). Beyrut: Dâru'lKütübilİlmiyye, 1. Basım, 2000.

- Bağdâdî, G. M. (t.y). *Mecmû'd- damânât*. Beyrut: Dâru'lKitâb'ul İslâmi.
- Bardakoğlu, A. (1994) "Ehliyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 10, ss. 533-539). Ankara: TDV Yayınları.
- Begavî, M. F. (1997). *et-Tehzip fi fikhî'l imam eş Şâfiû*. Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Berâziû, S. E. K. (2002). *et-Tehzîbfî'ihhtisâri'l-Müdevvene* (Cilt. 1-4). Dubai: Dâru'l Buhûsulî'd Dirasâtî'l İslâmiyyeti ve İhyau't Turâs.
- Bilmen, Ö. N. (t.y). *Hukuki İslâmiyye ve Islahatı Fikhiyye Kâmusu*. (Cilt. 1-8). İstanbul: Bilmen Yayın Evi.
- Buhârî, A. A. (t.y.) *Keşfü'l-esrâr fi Şerhi'Usûli'lPezdevû* (Cilt. 1-4). Dâru'lKütübî'l İslâmi.
- Cezîrî, A. M. İ. (2003). *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* (Cilt. 1-5). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Çeker, O. (2012) *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi* (2. Basım) Konya: Mehîr Vakfı Yayınları.
- Ebu Ceyb, S. (1998). *Kâmus'ul fikhû lügaten ve istilâhen* (2. Basım) Suriye: Dâru'l Fikr.
- Ali Haydar. (1991). *Dürerül- hükkamŞerhu'lMecelleti'l – ahkâm* (Cilt. 1-4). Beyrut: Dâru'l-Ceyl.
- Gazzâlî M. A. (t.y.) *el-Vasîtfi'l-fikh* (Cilt. 1-7). Kahire: Dâru'l İslâm.
- Gazzi, E. H. (2003). *Mevsûâtü'l-kavâidi'l-fikhiyye* (Cilt. 1-12). Beyrut: Müessetü'r Risale.
- Genç, M. (2000) "İltizam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt. 22, ss. 154). İstanbul: TDV Yayınları.
- Mevvâk, G. A. (1994). *et-Tâcve'l-iklîl Muhtasarı Halîl* (Cilt. 1-8). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Gözübenli, B. (2000). "İnan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 22, ss. 260). İstanbul: TDV Yayınları.

- Hâcerî, M. C. (2008). *el-Kavâid'u ve ez- zâbitu'l fikhiyyeti fi damâni'l mâli*. Suud, Dâru'lKünûz'ul İşbiliyyeti.
- Hafîf, A. (2000). *ed-Damân fi fikh'ul İslâmi* (4. Basım). Kahire: Dâru'l Fikr'il Arabî.
- İbn Âbidîn, M. E. (1996). *Reddü'lMuhtâr* (Cilt. 1-6). (2. Basım). Beyrut: Dâru'l Fikr.
- İbn Müflih, B. (1997). *el-Mübdî' fî Şerhi'l-mukni*. (Cilt. 1-8). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- İbn Nuceym, M. (t.y.). *el-Bahrü'r-râ'ikŞerhukenzü'ddekâik* (Cilt. 1-8). (2. Basım). Dâru'l Kütübî'l İslâmi.
- İbn Rüşd, M. A. (2004) *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. (Cilt. 1-4) Kahire: Dâru'l Hadis.
- İbn Rüşd, M. A. (1998). *el- Mukaddîmâtü'l- mümehhidât* (Cilt. 1-3). Beyrut: Dâru'l Garbî'l İslâmi, 1. Basım, 1988
- İbni Kudâme. (1997). *el- Muğnâ* (Cilt. 1-15). (3. Basım). Kahire: Mektebet'ül Kahire.
- İsa, A. Y. (1997). *Teyisir'ul ilmu'l usûl*. Beyrut: Müessetü'l Reyyan.
- Kahraman, A. (2018). *Fıkıh Usûlü* (6. Basım). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kal'aci, M. R. (1998). *Mu'cemu lugati'l-fukaha* (2. Basım) Mısır: Dârü'n-Nefâis.
- Kâsânî, M. A. (1986). *Bedâ'i' u's-sanâ'i' fî tertîbi'ş-şerâ'i* (Cilt. 1-7). (2. Basım). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Kayrevânî, E. Z. (1999). *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât'alâ mâfi'l-Müdevvene min gay-rihâ mine'l-ümmehât min mesâ'ili Mâlik ve ashâbih* (Cilt. 1-15). Beyrut: Dâru'l Garbi İslâmi.
- Kazvînî, Z. M. R. (1979). *Mu'cemumekâyîsi'l-luga* (Cilt. 1-6) Lübnan: Dâru'l Fikr.
- Kazvînî, A. R. (1997). *el Aziz Şerhul veciz eş Şerhul kebir* (Cilt. 1-13). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.

- Keşnavî, E. B. H. (t.y.) *Eshelu'l medarik Şerhu İrşadül salik fi fikh'ulimamu'l eim-metu Mâlik* (Cilt. 1-3). (3. Basım). Beyrut: Dâru'l Fikr.
- Altuntaş, H. & Şahin, M. (2011). *Kur'ân-ı Kerîm Meali* (12. Basım). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Mâlik, E. (1994). *el- Müdevvene* (Cilt. 1-4). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Mâverdi, M. H. B. (1999). *el- Hâvî'l kebir* (Cilt. 1-19). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Merginânî, A. B. (2004). *el- Muhîtü'l- Burhânî fi'l-fikhi'n- Nu 'mânî* (Cilt. 1-9). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Merginânî, B. (t.y.). *el-Hidaye Şerhu'l bidayeti'l mübtedi*. (Cilt. 1-4). Beyrut: Dâru'l Erkam.
- Mevsilî, M. M. *el- İhtiyâr li-ta 'lîlî'l- muhtâr* (Cilt. 1-5). Kahire: Matbuat' il Halebî, 1938.
- Şemseddin, M. (1983). *Takrir ve- et Tahbîr*. (Cilt. 1-3). (3. Basım). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Nevevî, E. Z. Y. (1991). *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttakîn* (Cilt. 1-5). (3. Basım). Beyrut: Mektebetü'l İslâmi.
- Nevevî, E. Z. Y. (t.y.). *el-Mecmû 'Şerhu'l-mühezzeb* (Cilt. 1-20). Beyrut: Dâru'l Fikr.
- İbn Manzûr, R. C. M. (1994). *Lisânü'l- 'Arab*. (Cilt. 1-15). (3. Basım). Beyrut: Dâru's-Sadır.
- Serahsî, M. (t.y.) *el- Mebsût* (Cilt. 1-30) Beyrut: Dâru'l Mârife.
- Siğnâkî, H. H. (2001). *el-Kâfî şerhu'l-Pezdevî*. (Cilt. 1-5). Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- Şa'ban, Z. (t.y.). *Usulü'l-Fikhi'l-İslâmi*. İstanbul: Hanefiyye Kitap Evi.
- Şeybânî, M. H. (2012). *el-Asl*, (Cilt. 1-12). Beyrut: Dâru'l İbn Hazm.
- İbn Ebi Şeybe, M. (1997). *Müsned-i ibn Ebi Şeybe* (Cilt. 1-2). Riyad: Dâru'l Vatan.

- Şirbînî, H. (1994). *Muğni'l-muhtâc* (Cilt. 1-6). Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye.
- Kâdî Şühbe, B. (2011). *Bidâyetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc* (Cilt. 1-4). Suud: Dâru'l Minhâc.
- Hüseynî H. T. (1994). *Kifâyetü'l-ahyâr*. Dimeşk: Dâru'l Hayr.
- Teftâzânî, A. H. H. (t.y.). *Şerhu't telvîh alâ et- tavzîh* (Cilt. 1-2). Mısır: Mektebetü's Sabih.
- Temîmî, M. S. U. (h. 1428). *eş-Şerhu'l-mümti' alâ zâdi'l- müstakni* (Cilt. 1-15) Riyad: Dâru İbnü'l-Cevziyye.
- Topal, Ş. (2013). "Zilyed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 44, ss. 417). İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Vizaretül Evkaf, fi Şuuni'l İslâmiyyeti. (t.y.). *el-Mevsûâtü'l-fikhiyyeti'l Kuveyti*. 45 Cilt. Kuveyt: Vizaretül Evkaf fi Şuuni'lİslâmiyyeti.
- İmrânî, Y. (2000). *el-Beyân fî mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî* (Cilt. 1-13). Cidde: Dâru'l Minhâc.
- Zemâli, A. (2001). *Şerhu'l kavâidi's sa'diyyeti*. Riyad: Dâru'l Atlas el- Hadrâi.
- Zeylâi, A. (t.y.). *Tebyînü'l hakâik Şerh'u kenzü'd-dekâ'ik* (Cilt. 1-6). Kahire: Matbûat'il Kübra el- Emriyyeti.
- Zuhayli, M. M. (2006). *el-Veciz fi usûli'l-fikh* (2. Basım). Suriye: Dâru'l Hayrat.
- Zuhayli, M. M. (2006). *el-Kavâidi'l fikhiyye ve tatbikatuha fi el mezahibu'l erbaa* (Cilt. 1-2). Dimeşk: Dâru'lFikr, 1. Basım, 2006.
- Zuhayli, V. (t.y.) *Fikh'ul İslâmi ve edilletuhû* (Cilt. 1-10). (4. Basım). Suriye: Dâru'l Fikr.
- Zuhaylî, V. (2012). *Nazariyyet'üt damân* (9. Basım). Dimeşk: Dâru'l Fik'r.